

† Tadija Smičiklas.

Dana 8. lipnja 1914. umro je prvi predsjednik zemaljskoga povjerenstva za očuvanje spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji Tadija Smičiklas, koji je svojim životom i svojim radom kroz više od dva ljudska vijeka bio jedan od prvih reprezentanata kulturnoga nastojanja naroda hrvatskoga. Sin siromašnih seljačkih roditelja iz Reštova, selca u Žumberku (rođen g. 1843.) polazi dobrotom strica, grčko-katoličkoga biskupa Đure Smičiklasa u škole, svršava u Zagrebu gimnaziju, da pođe g. 1864. na

bečko sveučilište na više nauke. Tu je udario temelj svomu cijelomu životnomu radu, tu je počeo pribirati bezbroj sitnih kamečaka, da ih kasnije sastavi u cjelinu svojih brojnih i omašnih djela, a ipak je tek onaj, koji se iz bližega s njime upoznao, mogao da opazi, kako je golemo još ono znanje, koje nije ni u kojem njegovom djelu iscrpeno. Samo Tadija Smičiklas nije umio da zablješti. Kako je sam bio uvijek odmjeren i protivan svakom bučnom nastupanju, tako su mu i djela od prvoga do zadnjega mirna i jasna, s nekim blagim zanosom napisana, a u svim se osjeća neka melankolična nota, možda osebina njegova slavenskoga uskočkoga podrijetla.

U takovom gotovo epskom miru prolazi i sav njegov život. Ne treba pomišljati, da se je Tadija Smičiklas klonio borbe: ta vrijeme ga je samo zvalo u borbu. Ali i u toj je borbi sačuvao mirno dostojanstvo, dapače i onda, kada je ogorčen u duši svojoj protestovao u saboru protiv

odnošenja naskroz hrvatskih arkivalija u peštanski arkiv. Zato i nije bio u volji onima, koji su mijenjajuć načela prema svakom vjetru blistavim a praznim frazama htjeli da prikriju svoju duševnu i moralnu slabost.

Samo ću u kratko ovdje da iznesem glavne podatke iz života Tadije Smičiklasa. Od g. 1870. do 1873. profesorom je riječke gimnazije, do g. 1882. službuje na zagrebačkoj gimnaziji, da tada preuzme javnu redovitu profesuru za hrvatsku

povijest i pomoćne historijske znanosti u hrvatskom sveučilištu. G. 1887/8. bio je rektorom toga sveučilišta, koje mu se je za dvadesetogodišnji rad odužilo tako, da ga je prvoga imenovalo svojim začasnim doktorom prigodom proslave njegova sedamdesetoga rođendana. Uza sav znanstveni i zvanični rad još je našao vremena, da ozbiljno poradi u Matici Hrvatskoj i Jugoslavenskoj akademiji. Prvoj je dvanaest godina a akademiji trinaest godina bio predsjednikom. Pa kad je sam, dosegnuvši u trajnom radu visoku starost, manje surađivao, dodavao je radu drugih pobude i olakšavao im je rad svojim velikim iskustvom.

Nije mi ovdje zadaća, da podrobno prikazem sav književni rad Tadije Smičiklasa. Živio je u vrijeme, kada je u Hrvata bio znatan broj velikih i marnih ljudi. S mnogima se sprijateljio i ostao im vjeran prijatelj i preko groba, s drugima se tek poznavao izbliže. Pa kada je došlo doba, da im se valjalo odijeliti od ovoga svijeta, vjeran im je drug vjerno prikazao djela njihova života, a uz to i doba, u kojem im je sudbina djelovanje odredila. Jasno slika Tadija Smičiklas svoga velikoga prijatelja Strossmayera, oštro prikazuje život i djela neumornog Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, dra. Franje Račkoga, Radoslava Lopašića, o. Euzebija Fermendžina i drugih. Ali on im ne crta samo historijski vjerno životnoga rada, već piše uvijek kao onaj, koji je s njima živio i s njima u istom vremenu radio, tako da se osjeća, kako on ima i pravo i dužnost, da im posveti život i rad knjigom.

Ni on sam nikada nije držao te spise nekrolozima: on je ocrtao životni rad pojedinaca tako, da drugi vide, gdje im je početi u daljem radu. A nekrolog takove je vrsti nekako i njegovo djelo „Dvjestogodišnjica oslobodjenja Slavonije“, izdano u dvije sveske g. 1891. Satirao je Turčin Slavoniju, ali Tadija Smičiklas vjeruje, da je nije satro, da će opet i ona sama u sebi naći snagu te izvidati teške rane ljutoga ropstva. Mi smo prije imali o Slavoniji veoma slabo vijesti; u ovom je djelu donio Smičiklas sve, što je sakupiti mogao, pa ma da to i nije mnogo, opet je toliko, da će spomenici izdani u drugom dijelu toga djela poslužiti još često za dalje ispitivanje.

Dugo se opirao Tadija tomu, da napiše svoju „Poviest hrvatsku“. Znao je predobro, da još nisu ni izdaleka ispitani ni najvažniji izvori. Ipak se odvažio i izdao goleme dvije sveske svoje povijesti, koja odaje velik istraživalački trud, pa i danas još nije u bitnim dijelovima zastarjela. Za pravo je to prva hrvatski pisana povijest, te o predšasnicima Smičiklasovim ne treba mnogo ni govoriti. Tragika je u njegovom radu bila, da je tekar kasnije mogao da prikuplja i uređuje temelje hrvatske historiografije u svom omašnom „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, a još je veća tragika, da to djelo nije mogao da dovrši, dapače nije mogao ni da izda prvoga dijela, koji mu je osobito na srcu ležao. Već ga je stigla teška bolest, koja mu je i posljednja bila, a uvijek je još pomišljao na taj prvi svezak Codexa i na „Enciklopediju“, što bi imala da prikaže sav kulturni rad južnih Slavena. Pod kraj je i sam osjećao, da mu nije suđeno da uđe u obećanu zemlju i da vidi svoje djelo dovršeno, pa ga spopala neutješna i golema bol, koja snalazi svakoga pregalca, kada ne može da dosegne svoga cilja.

Ne kanim, da ovdje prozborim o drugim Smičiklasovim djelima. I ovo je dosta, da se spozna, kako je on bio zvan, da bude prvim predsjednikom zemaljskoga povjerenstva za očuvanje umjetnih i historijskih spomenika. U svim se povjesnim izvorima govori o gradovima, mjestima i crkvama iz prošlih dana, u svim ih našim krajevima nalazimo, a malo ih je bilo, koji bi ih

ispitivali, koji bi njihov nijemi ali ipak jasni glas saslušali, koji bi potražili put, da se istinski sačuvaju. Već je bio starac od 67 godina, kada ga je milost kraljeva na to mjesto pozvala. Ali je on naskroz pristao uz sasvim moderno nazi- ranje o vrijednosti spomenika i o načinu, kako da se sačuvaju, on, koji je nalazio toliko falzifikata u pisanim ispravama, nije htio da se i nadalje stva- rajaju falzifikati od kamena. Mnogi, koji su si umišljali, da smiju Tadiju Smičiklasa smatrati preživjelim, nisu se sami nikada mogli da okanu zastarjelih nazora pa da novim putevima pođu k istini . . . A Tadija je htio, da i ovi naši spomenici, koje još nije ljudska drskost i neukost uništila, ostanu netaknuti i nepatvoreni istinski svjedoci znanja, umijenja i cijeloga života naše prošlosti, htio je, da se i oni, koji su danas izopačeni i falzifikovani, barem u opisu i u slikama onako prikažu, kakovi su bili u prijašnjim vremenima, dok su naziv spomenika zasluživali.

Znao je Tadija Smičiklas, da se tu gotovo sve mora tekar da učini. Pa da i tu ne bude onake tragike, kao u njegovu radu, tražio je da se najprije spomenici ispitaju i priberu, a onda da se sasluša ono što zbore. Teška su ga ljeta pritisnula, pa sam već nije mogao u gore i dolove, ali nije bilo stvarce, koju ne bi ogledao, nije bilo pitanja, gdje on ne bi tražio i našao odgovora. Nije bio Tadija bojovna narav, ali je on dobro znao, da mu nova počasna služba donosi nove borbe. Stari preživjeli, posvuda već davno zabačeni nazori u nas još živu, a mi ne možemo i ne smijemo da više čekamo laganoga kretaja na bolje, već moramo da preskočimo nekoliko stepenica, da dodemo barem blizu ostalomu kulturnomu svijetu! A starac Tadija štuje prošlost, štuje povijest, koju je cijeloga svoga vijeka izučavao, ali po- štuje i pravo sadašnjosti, traži, da i sadašnjost smije da stvara djela, koja će opet jednom da svjedoče o nama onako, kako nefalzificirani spomenici svjedoče o mi- nulim danima, u kojima su nastajali . . .

Pa kada je i ovdje pokazao put k budućemu radu i vidio prve još nejake plodove svoga nastojanja, ostavi nas za uvijek. Teška ga bolest snašla, pomalo je i sam osjećao i govorio, da valja poći. Još u nedjelju 7. lipnja saslušao je pozorno izvještaj o istraživanju varaždinskoga kraja, ali mu je već prijatno lice bila izmučila teška bolest. Nu kad je osvanulo drugo jutro, nestalo je svake boli, pa je lice mrtvoga Tadije Smičiklasa opet izgledalo onako spokojno i dobrostivo kao što je bilo za cijeloga njegovoga života.

Đuro Szabó.